

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "บทบาทของภาคประชาสังคมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต" เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (documentary research) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บุคคลที่ทำงานในองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษ 8 องค์กร ผู้วิจัยแบ่งการสรุปผลออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

1. แนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคม
2. วัตถุประสงค์ และนโยบายของภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต
3. บทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคม
4. ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของภาคประชาสังคม
5. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของภาคประชาสังคมต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

สรุปผลการวิจัย

1. แนวทางในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคม

จากการวิจัย ในภาพรวมพบว่า องค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษามีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตใน 2 แนวทางหลัก คือ 1) การปกป้องเด็กและเยาวชนจากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม 2) การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกบนอินเทอร์เน็ต ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 23 แสดงแนวทางในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคม

แนวทาง	การปกป้องเด็กและเยาวชนจากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม	การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกบนอินเทอร์เน็ต
องค์กร	<ol style="list-style-type: none">1. มุลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย2. มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว3. มูลนิธิกระจกเงา4. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว5. มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก	<ol style="list-style-type: none">1. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ2. กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์แห่งประเทศไทย3. เครือข่ายพลเมืองเน็ต

2. วัตถุประสงค์ และนโยบายของภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

ผลการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร (documentary research) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บุคคลที่ทำงานในองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษาคณะ 8 องค์กร วัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กรไม่ได้เน้นที่การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อใช้ในการกำกับดูแลเนื้อหา แต่เน้นการทำงานเชิงสังคม ด้วยวัตถุประสงค์และนโยบายในการทำงานโดยภาพรวมที่แตกต่างและคล้ายคลึงกัน ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 24 แสดงวัตถุประสงค์และนโยบายหลักขององค์กรภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

วัตถุประสงค์/นโยบาย ชื่อองค์กร	การให้ความรู้ แก่สังคม	การเฝ้า ระวังภัย เทคโนโลยี	การสร้าง เครือข่าย ความ ร่วมมือ จากทุก ภาคส่วน	การ ผลักดัน เชิง นโยบาย	การ ขับเคลื่อน ทางสังคม	การ ตรวจสอบ อำนาจรัฐ
1. มูลนิธิอินเทอร์เน็ตรวมพัฒนา ไทย	✓			✓		
2. มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว	✓	✓				
3. มูลนิธิกระจกเงา	✓	✓				
4. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว			✓	✓		
5. มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก			✓	✓		
6. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ				✓	✓	✓
7. กลุ่มเครือข่ายต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย					✓	✓
8. เครือข่ายพลเมืองเน็ต				✓	✓	✓

3. บทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคม

ผลจากการวิจัยจากการศึกษาเอกสาร (documentary research) ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) บุคคลที่ทำงานในองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษาคณะ 8 องค์กร .ในส่วนของ

บทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษ สามารถสรุปได้ตามกลุ่มประชาสังคมทั้ง 2 แนวทาง ดังนี้

บทบาทขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการปกป้องผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม
สามารถสรุปบทบาทได้ใน 5 ลักษณะ ดังนี้

1. การสร้างความตระหนักรู้เรื่องอินเทอร์เน็ต และสร้างการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต

กลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการปกป้องผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม จะใช้วิธีการสร้างความตระหนักรู้เรื่องอินเทอร์เน็ต และสร้างการรู้เท่าทันสื่อให้กับพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู และเยาวชนเอง เนื่องจากในสังคมไทยยังมีช่องว่างทางความรู้ในเรื่องการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตระหว่างผู้ปกครอง และเยาวชน ซึ่งผู้ปกครองอาจจะไม่มีความรู้เท่าทันสื่อพอที่จะปกป้องดูแลเด็กได้ ส่วนเด็กและเยาวชนอาจจะยังขาดวิจารณญาณในการเลือกรับเนื้อหาที่หลากหลายบนสื่ออินเทอร์เน็ต ดังบทบาทของมูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย ที่มีการผลิตสื่อส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ตอย่างปลอดภัยและสร้างสรรค์ และจัดอบรมให้ความรู้ในรูปแบบต่างๆ อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ มูลนิธิกระจกเงา ได้มีการออกแถลงการณ์เรียกร้องให้หยุดการใช้สื่ออินเทอร์เน็ตสำหรับเผยแพร่เนื้อหาลามกอนาจาร ดังกรณีการออกแถลงการณ์ขอให้ยุติการเผยแพร่คลิปวิดีโอลามก การจัดทำเว็บไซต์เพื่อเสนอข่าวหรือบทความเกี่ยวกับภัยเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นต้น

2. การเฝ้าระวังเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม

องค์กรที่เน้นบทบาทการเฝ้าระวังภัยเทคโนโลยี คือ มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และมูลนิธิกระจกเงา ทั้งสององค์กรมีการจัดตั้งศูนย์กลางรับแจ้งเหตุ เพื่อจัดการกับเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมต่อไป โดยแต่ละองค์กรมีวิธีการจัดการกับเนื้อหาที่แตกต่างกัน เช่น ศูนย์ประสานงานเครือข่ายครอบครัวเฝ้าระวังสร้างสรรค์สื่อ วิธีการการแจ้งเหตุไปยังหน่วยงานที่รับผิดชอบ เช่น สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ส่วนศูนย์เฝ้าระวังภัยเทคโนโลยี ของมูลนิธิกระจกเงา จะขอความร่วมมือกับผู้ให้บริการเนื้อหาโดยตรงก่อน หากไม่ได้รับความร่วมมือก็จะประสานงานไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินคดีต่อไป

3. การสร้างเครือข่ายการทำงานกับภาครัฐ และภาคประชาสังคมอื่นๆ

องค์กรภาคประชาสังคมหลายองค์กรมีการสร้างความร่วมมือกับภาครัฐ เช่น มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย มีการร่วมมือกับ ศูนย์อินเทอร์เน็ตสร้างสรรค์และปลอดภัยเพื่อเยาวชน ในการพัฒนาชุดการสอนเสริมทักษะอินเทอร์เน็ตสร้างสรรค์และปลอดภัย สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มีการประสานความร่วมมือในการทำงานกับกระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ และสถาบันราชานุกูล เพื่อพัฒนาระบบการจัดระดับความเหมาะสมของเว็บไซต์ เป็นต้น

นอกจากนี้องค์กรภาคประชาสังคมก็มีการสร้างเครือข่ายการทำงานกับองค์กรภาคประชาสังคมอื่นๆที่มีเป้าหมายการทำงานร่วมกัน เช่นการสร้างความร่วมมือกับ ผู้แทนเครือข่ายเยาวชน นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิด้านสังคม เพื่อดำเนินโครงการจัดตั้งองค์กรเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคด้านสื่อในประเทศไทย ของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก รวมทั้งการสร้างเครือข่ายเพื่อขยายการทำงานองค์กรเอง ดังเช่นการจัดตั้งเครือข่ายผู้ปกครองออนไลน์ และเครือข่ายโรงเรียนต้นแบบอินเทอร์เน็ตปลอดภัยของมูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย การรับสมัครสมาชิกเครือข่ายเฝ้าระวังและสร้างสรรค์สื่อ ของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว และการรับอาสาสมัครทำงานกับศูนย์เฝ้าระวังภัยเทคโนโลยี ของมูลนิธิกระจกเงา เป็นต้น

4. การขับเคลื่อนทางนโยบาย

องค์กรภาคประชาสังคมบางองค์กรพยายามที่จะเข้าไปมีบทบาทผลักดันในระดับนโยบาย เช่นมูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย มีความพยายามในการผลักดันให้ชุดการสอนเสริมทักษะอินเทอร์เน็ตสร้างสรรค์และปลอดภัยเข้าไปเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียนทั่วประเทศ

บทบาทขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกบนอินเทอร์เน็ต สามารถสรุปบทบาทได้ใน 3 ลักษณะ ดังนี้

1. การสร้างความตระหนักรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพสื่ออินเทอร์เน็ต

เนื่องจากในสังคมไทยไม่ค่อยมีความตระหนักหรือให้ความสำคัญในเรื่องสิทธิเสรีภาพสื่ออินเทอร์เน็ต บทบาทขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางนี้ จึงเน้นการรณรงค์ในลักษณะต่างๆ เช่น การชุมนุมต่อสาธารณะ การออกแถลงการณ์ การจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น เพื่อสื่อสารและปลุกกระแสให้ประชาชนหันมาใส่ใจกับสิทธิเสรีภาพของตน ตัวอย่างการรณรงค์ เช่น การถือป้ายชุมนุมประท้วงการบล็อกเว็บไซต์ของกระทรวงไอซีที พร้อมทั้งแจกโปสเตอร์การหลบเลี่ยงการปิดกั้น และเปิดเผยรายชื่อเว็บไซต์ที่ถูกปิดกั้นของกลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์แห่งประเทศไทย (FACT) หรือ การรณรงค์ "เสรีภาพการสื่อสาร ไม่ใช่อาชญากรรม" (Freedom of Expression is not a crime) ของคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) และ FACT การจัดทำเว็บไซต์เผยแพร่ข่าวสารและติดตามผลกระทบกฎหมายและนโยบายของภาครัฐของเครือข่ายพลเมืองเน็ต เป็นต้น

2. การขับเคลื่อนเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐแสดงความรับผิดชอบและแสดงบทบาทที่เหมาะสม

องค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการแสดงออกบนอินเทอร์เน็ต มีบทบาทในการขับเคลื่อนให้หน่วยงานภาครัฐแสดงความรับผิดชอบในการเปิดเผยข้อมูลแก่สาธารณชนในประเด็นที่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของพลเมือง เช่น การขอคำชี้แจงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือการ

ร้องเรียนผ่านองค์กรที่มีหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ เช่นกรณีที คปส. และ FACT ยื่นหนังสือขอคำชี้แจงกรณีผู้ถูกจับกุมภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 ต่อ นายกรัฐมนตรี และกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร การที่ FACT เข้ายื่นเรื่องร้องเรียนผ่านสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และสำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ เพื่อกดดันให้กระทรวงไอซีทีตอบคำถาม 20 ข้อเกี่ยวกับการปิดกั้นเว็บไซต์ เป็นต้น

ส่วนการขับเคลื่อนให้หน่วยงานภาครัฐแสดงบทบาทที่เหมาะสม องค์กรภาคประชาสังคมมีการใช้รูปแบบกิจกรรม เช่น การออกแถลงการณ์ การเข้าพบนายกรัฐมนตรี ดังกรณี การออกแถลงการณ์ของเครือข่ายพลเมืองเน็ตให้รัฐบาลใหม่ที่น่าโดยพรรคประชาธิปัตย์ ปกป้องสิทธิของผู้ใช้อินเทอร์เน็ตและคุ้มครองเสรีภาพของสื่อออนไลน์ หลังจากที่พรรคประชาธิปัตย์ได้เข้ามาเป็นรัฐบาล และการที่เครือข่ายพลเมืองเน็ตยื่นหนังสือขอเสนอเกี่ยวกับนโยบายการกำกับดูแลสื่ออินเทอร์เน็ต และวิเทศชุมชน ต่อนายกรัฐมนตรี ของเครือข่ายพลเมืองเน็ต หลังจากที่ ร.ต.หญิงระนองรักษ์ สุวรรณฉวี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงไอซีทีประกาศจัดตั้งวอร์รูมเฝ้าระวังภัยคุกคามด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ¹ เป็นต้น

3. การสร้างเครือข่ายกับภาคประชาสังคมอื่นๆ

ในการทำงานขับเคลื่อนในประเด็นการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพบนสื่ออินเทอร์เน็ต องค์กรทั้งสามคือ กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย (FACT) คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส.) และเครือข่ายพลเมืองเน็ต ได้ประสานการทำงานร่วมกันอยู่แล้ว แต่ในขณะเดียวกัน FACT และ เครือข่ายพลเมืองเน็ต ก็ได้มีการสร้างเครือข่ายโดยการรับสมัครสมาชิก และอาสาสมัครทำงาน เพื่อขยายฐานกลุ่มผู้สนับสนุนในการขับเคลื่อนของกลุ่มด้วย และ นอกจากการสร้างเครือข่ายในลักษณะของผู้สนับสนุนแล้ว FACT ยังมีการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับองค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานในประเด็นการต่อต้านการเซ็นเซอร์อื่นๆ ด้วย เช่น การร่วมขับเคลื่อนในกรณีการปิดเว็บไซต์ยูทูบ ร่วมกับกลุ่ม Free Thai Cinema เป็นต้น

¹ ในช่วงเดือนมกราคม 2552 ร.ต.หญิง ระนองรักษ์ สุวรรณฉวี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ได้กำหนดนโยบายเร่งด่วนในการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเฝ้าระวังภัยคุกคามด้านเทคโนโลยีสารสนเทศในลักษณะวอร์รูม โดยประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งทหาร ตำรวจ อัยการสูงสุด รวมทั้งการวางแผนลงทุนโครงการเกี่ยวกับการเฝ้าระวังเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสมจำนวน 80 ล้านบาท และการวางแผนในการแก้ไขพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดเกี่ยวกับคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 เพื่อเพิ่มอำนาจในการดำเนินการให้กับกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร รวมทั้งการกำหนดบทลงโทษให้มากขึ้นกว่าเดิม

4. ปัญหาและอุปสรรคในการทำงานของภาคประชาสังคม

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ปฏิบัติการในองค์กรภาคประชาสังคม ทั้งในระดับผู้บริหาร องค์กร และผู้ปฏิบัติการ เกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของแต่ละองค์กร สามารถสรุปเป็น ภาพรวมได้ดังนี้

1. เงินทุน

ปัญหาด้านเงินทุน เป็นปัญหาที่สำคัญขององค์กรภาคประชาสังคมที่ทำงานในแนวทางการ ปกป้องผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม องค์กรเหล่านี้ต้องพึ่งพางบประมาณการดำเนินการจากแหล่งเงินทุน ที่สนับสนุนการทำงานเป็นหลัก เนื่องจากเงินบริจาคจากประชาชนมีจำนวนน้อย เช่น มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วม พัฒนาไทย ทำหน้าที่หลักในการส่งเสริมการรู้เท่าทันสื่อ ซึ่งจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการจัดทำเอกสารให้ความรู้ และค่าเดินทางในการออกไปให้ความรู้ต่างจังหวัด ส่วนมูลนิธิกระจกเงาที่งานด้านการเฝ้าระวังและ ประสานงานด้านปราบปราม จำเป็นต้องมียกงบประมาณในการจ้างบุคลากรเพื่อขยายงานให้เป็นศูนย์เฝ้าระวัง ครอบคลุม นอกจากนี้ปัญหาเรื่องเงินทุนก็ทำให้องค์กรภาคประชาสังคมไม่สามารถทำงานในด้านการรณรงค์ ไม่สามารถทำได้เต็มรูปแบบ

2. ความร่วมมือของภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ในสังคม

เนื่องจากองค์กรภาคประชาสังคมส่วนใหญ่ ยังมีการพึ่งพิงกลไกของภาครัฐในการเรียกร้อง ให้จัดการกับปัญหาเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ทั้งในแนวทางการปกป้องผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม เช่น การ เรียกร้องให้หน่วยงานภาครัฐปิดกั้นเว็บไซต์ หรือในแนวทางของการส่งเสริมเสรีภาพของภาครัฐ ที่มีการ เรียกร้องให้รัฐชี้แจง และเปิดเผยข้อมูลการปิดกั้นเว็บไซต์ แต่ภาครัฐก็มักจะไม่ให้ความสำคัญกับข้อเรียกร้อง ดังกล่าว โดยการเพิกเฉย หรือปฏิเสธที่จะให้ความร่วมมือ นอกจากนี้ ภาครัฐยังไม่มีกรร่วมเรียนรู้ในการ แก้ปัญหาร่วมกับนักวิชาการด้วย สำหรับองค์กรที่ต้องทำงานประสานความร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ ใน สังคม อย่างสถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว ก็เกิดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มต่างๆ ที่มีความ คิดเห็นไม่ตรงกัน

3. บุคลากร

ปัญหาด้านบุคลากร เป็นปัญหาสำคัญที่องค์กรภาคประชาสังคมส่วนใหญ่ต้องเผชิญ ซึ่งแต่ ละองค์กรก็มีประเด็นปัญหาที่แตกต่างกันไป ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ 1) จำนวนบุคลากร เนื่องจากงานด้าน ประชาสังคม เป็นงานที่มีค่าตอบแทนน้อย ส่วนมากเป็นการทำงานในลักษณะของอาสาสมัคร ทำให้จำนวน บุคลากรที่ทำงานมีไม่เพียงพอต่อภาระงานที่มีอยู่ เช่น ศูนย์เฝ้าระวังภัยเทคโนโลยี มูลนิธิกระจกเงา มี เจ้าหน้าที่หลักประจำโครงการเพียง 2 คน ทำให้ไม่สามารถพัฒนาโครงการให้เป็นศูนย์เฝ้าระวังได้เต็มรูปแบบ 2) ด้านความรู้ของบุคลากรเกี่ยวกับเรื่องเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต การกำกับดูแลและกฎหมาย เป็นประเด็น

ปัญหาสำคัญของภาคประชาสังคมที่ทำงานเกี่ยวกับอินเทอร์เน็ต เนื่องการทำงานของภาคประชาสังคมเริ่มจากการรวมตัวกันของกลุ่มบุคคลหลากหลายอาชีพที่สนใจปัญหาาร่วมกัน แต่อาจจะไม่ได้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ โดยเฉพาะในส่วนของเทคโนโลยี หรือด้านกฎหมาย ที่มีความซับซ้อน

4. ความตระหนักรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพสื่ออินเทอร์เน็ตในสังคมไทย

เนื่องจากในสังคมไทย ประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพบนสื่ออินเทอร์เน็ตยังไม่ได้ได้รับความสนใจในสังคมมากนัก การขับเคลื่อนในประเด็นดังกล่าว จึงไม่ค่อยได้รับความสนใจจากประชาชน และอาจจะถูกมองเป็นเรื่องการเมืองแอบแฝง นอกจากนี้การขับเคลื่อนในประเด็นนี้ยังไม่ได้ได้รับความสนใจจากสื่อกระแสหลักในประเทศไทยด้วย

5. การสื่อสารภายในกลุ่ม

การสื่อสารภายในกลุ่มเป็นปัญหาสำคัญขององค์กรที่ทำงานร่วมกับชาวต่างชาติอย่างกลุ่มเครือข่ายต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย ด้วยความต่างด้านภาษาในการสื่อสาร และความแตกต่างในด้านประสบการณ์บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ทำให้เกิดปัญหาการสื่อสารระหว่างสมาชิกและเกิดปัญหาในการดำเนินงาน

5. ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของภาคประชาสังคมต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย

ผลการวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนักกิจกรรมเกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในองค์กรภาคประชาสังคม เกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่อการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ในภาพรวมนักกิจกรรมที่ให้สัมภาษณ์มองว่าภาคส่วนในสังคมต่างๆ มีการแสดงบทบาทในลักษณะต่างๆ ในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต ทว่ายังมีข้อบกพร่องหรือประเด็นที่สามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ โดยสามารถสรุปได้ดังนี้

1. บทบาทของภาคส่วนต่างๆ ในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

1. ภาครัฐ

การสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นถึงความพอใจในระดับปานกลาง ต่อบทบาทของภาครัฐ เนื่องจากภาครัฐมีความพยายามที่จะสร้างกลไกในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต แต่การทำงานของภาครัฐยังมีความอ่อนด้อยของมาตรการการกำกับดูแล คือ การที่ไม่มีหน่วยงานในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตโดยตรง และ การใช้กลไกการปิดกั้นโดยรวมโดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบกระบวนการ ทำให้มาตรการปิดกั้นของภาครัฐอาจเป็นข้ออ้างในการปิดกั้นเนื้อหาทางการเมือง ซึ่งเป็นการลิดรอนเสรีภาพในการแสดงออกและการรับรู้ข่าวสารของประชาชน

2. ภาคอุตสาหกรรม

จากการสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นถึงความพอใจในระดับค่อนข้างต่ำ เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมมักจะคำนึงถึงประโยชน์ทางธุรกิจมากกว่าการปกป้องผู้ใช้ที่เป็นผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม นอกจากนี้ภาคอุตสาหกรรมมักจะให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการดูแลเนื้อหาเชิงการเมือง โดยไม่มีการคุ้มครองเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานในการสื่อสารและแสดงความคิดเห็นของผู้ใช้ เนื่องจากมีความเกรงกลัวว่าภาครัฐจะใช้อำนาจเรื่องการเมืองมาปิดบริการของตน

3. ภาคประชาสังคม

การประเมินเครือข่ายหรือผู้ปฏิบัติการที่ค่อนข้างใกล้ชิดกับกลุ่มตัวเองปรากฏภาพที่แสดงความพอใจสูงกว่าภาครัฐและภาคอุตสาหกรรม โดยยอมรับว่าการทำงานของกลุ่มประชาสังคมอาจจะยังไม่มีประสิทธิภาพมากนัก แต่ก็สามารถเข้าใจได้ เพราะประชาชนทั่วไปยังไม่ค่อยให้ความสำคัญและไม่ค่อยให้ความร่วมมือในการทำงานกับภาคประชาสังคม ทำให้การทำงานจำกัดอยู่ในวงแคบ อย่างไรก็ตามภาคประชาสังคมก็ยังมีจุดอ่อนในการทำงาน คือ การขาดความเข้าใจปัญหา หรือเข้าใจประเด็นที่ขับเคลื่อนอย่างลึกซึ้ง รวมทั้งการดำเนินการยังขาดความจริงจังและต่อเนื่องทำให้ไม่สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างตรงจุด นอกจากนี้แนวทางการทำงานที่มีอยู่ยังคลุมเครือ และไม่มีเกิดความหลากหลายในการขับเคลื่อน ทำให้ภาคประชาสังคมไทยยังไม่มีความก้าวหน้าทัดเทียมต่างประเทศ

2. เสรีภาพเรื่องการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตในปัจจุบัน

จากการสัมภาษณ์พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับเสรีภาพการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตแตกต่างกันไป ใน 3 กลุ่มที่สะท้อนถึงจุดยืนทางความคิดและค่านิยมที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่มีการให้คุณค่าเรื่องการปกป้องเยาวชน มีความเห็นว่าการเปิดกว้างโดยปราศจากการควบคุมเนื้อหา อาจทำให้มีเนื้อหาที่ไม่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน รวมถึงเนื้อหาบางประเภทที่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมและวัฒนธรรมไทย ซึ่งเนื้อหาเหล่านี้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้เยาว์และคนในสังคมได้

กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่ให้คุณค่าในการธำรงลักษณะอันเปิดกว้างของการสื่อสารบนอินเทอร์เน็ต ในขณะที่เดียวกันก็เน้นความรับผิดชอบด้วย ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มนี้มองว่าอินเทอร์เน็ตมีลักษณะเป็นสื่อเปิด ดังนั้นจึงไม่ควรมีการปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออกและการสื่อสารผ่านอินเทอร์เน็ตเลย หากจะต้องมีการควบคุมควรอยู่ในระดับบุคคลมากกว่าการปิดกั้นเนื้อหาโดยรวม

ส่วนกลุ่มสุดท้ายเป็นกลุ่มที่ให้คุณค่าเรื่องเสรีภาพสูง ผู้ให้สัมภาษณ์จึงให้ความสำคัญว่าควรส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารและการแสดงออกบนสื่ออินเทอร์เน็ต แต่ต้องอยู่บนพื้นฐานของการไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นเป็นหลักด้วย โดยเฉพาะนำเรื่องของภาพโป๊เปลือย ซึ่งเป็นประเด็นที่หมิ่นเหม่ทางศีลธรรม

อย่างชัดเจน ซึ่งจะได้รับการสนับสนุนจากสาธารณะ มาสร้างความชอบธรรมเพื่อปิดกั้นการปิดกั้นเนื้อหาที่มีความเสี่ยงประเภทอื่น เช่น เนื้อหาการเมือง ในบริบทที่มีการแบ่งขั้วทางความคิดทางการเมืองสูง ความคิดเห็นที่แตกต่างก็จะถูกปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงออกและเสรีภาพในการรับรู้ไปโดยปริยาย

3. ข้อเสนอแนะที่เหมาะสมกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตในประเทศไทย มีดังนี้

- 1) การให้ความรู้กับประชาชนเพื่อสร้างความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ต
- 2) การส่งเสริมสร้างจริยธรรมและการกำกับดูแลตนเองของผู้ให้บริการและภาควิชาชีพ
- 3) การไม่พึ่งพิงเพียงการกำกับดูแลจากภาครัฐ
- 4) การหาทางออกร่วมกันของทุกฝ่ายในสังคม

อภิปรายผล

บทบาทที่แตกต่างและกลไกที่แตกต่างในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาคประชาสังคมไทย

จากการวิจัยพบว่า ภาคประชาสังคมที่เกี่ยวกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตใน 2 แนวทาง มีแนวโน้มในการเลือกใช้กลไกในการกำกับดูแลที่ต่างกันอย่างเห็นได้ชัด โดยแนวโน้มที่ปรากฏให้เห็นจากการวิจัย คือ

กลุ่มที่ 1 ภาคประชาสังคมในแนวทางการปกป้องผู้เยาว์จากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม จะใช้กลไกแบบเดิมๆ ในการกำกับดูแลเนื้อหา อย่างกฎหมาย มาตรการ และบทลงโทษ (legal sanction) การปิดกั้นกลั่นกรองเนื้อหา (blocking and filtering system) กฎ กติกา มารยาท (code of conduct) สายด่วน (hotlines) และการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy)

กลุ่มที่ 2 ภาคประชาสังคมในแนวทางการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพบนสื่ออินเทอร์เน็ต ถึงแม้จะมีการใช้กลไกเดิมๆ ในการกำกับดูแลเนื้อหา อย่าง กฎ กติกา มารยาท (code of conduct) เพื่อกำกับดูแลเนื้อหาและการใช้อินเทอร์เน็ต แต่เน้นการเคลื่อนไหวในระดับนโยบายสาธารณะ (public policy) เพื่อตรวจสอบกลไกในการกำกับดูแลอินเทอร์เน็ต โดยใช้กลไกการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ เช่น พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ.2540

กลไกที่ภาคประชาสังคมในแนวทางการปกป้องเด็กและเยาวชนจากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม คือการเลือกใช้กลไกตามที่ พิงรอง รามสูต ณะนันท์ และนิธิตา คณานิธินันท์ (อ้างแล้ว) นำเสนอไว้ 5 ประการ คือ กฎหมาย มาตรการ และบทลงโทษ (legal sanction) การปิดกั้นกลั่นกรองเนื้อหา (blocking and filtering system) กฎ กติกา มารยาท (code of conduct) สายด่วน (hotlines) และการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) ซึ่งแต่ละองค์กรมีการเลือกใช้กลไกที่ต่างกันได้ ดังนี้

ตารางที่ 25 แสดงการใช้กลไกที่มีอยู่เดิมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตขององค์กรภาคประชาสังคม

กลไก	องค์กร	รูปแบบ/กิจกรรม
กฎหมาย มาตรการ และบทลงโทษ (legal sanction)	1. มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว	การเรียกร้องให้ภาครัฐออกมาตรการ ปิดกั้นเนื้อหาอินเทอร์เน็ตที่ไม่เหมาะสมแก่เด็กและเยาวชน
การปิดกั้นกลั่นกรองเนื้อหา (blocking and filtering system) แบบ notice and take down	1. มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว	การแจ้งเหตุเนื้อหาไม่เหมาะสมไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจ เพื่อทำการปิดกั้น
	2. มูลนิธิกระจกเงา	การขอความร่วมมือกับผู้ให้บริการเพื่อ ปิดกั้นเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม และการประสานงานไปยังเจ้าหน้าที่ตำรวจเพื่อ ปิดกั้นเว็บไซต์
การกลั่นกรองระดับผู้ใช้ (user-oriented filter system)	1. มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย	การอบรมและส่งเสริมการใช้โปรแกรม กลั่นกรองเนื้อหาสำเร็จรูป
	2. สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็ก และครอบครัว	การพัฒนากระบวนการจัดระดับความเหมาะสมของเนื้อหา
กฎ กติกา มารยาท (code of conduct)	1. มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย	การส่งเสริม Netiquette ของเด็กและเยาวชน
	2. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ	การส่งเสริม code of conduct และ ส่งเสริมการกำกับดูแลกันเอง
	3. กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์ ประเทศไทย	
	4. เครือข่ายพลเมืองเน็ต	
สายด่วน (hotlines)	1. มูลนิธิกระจกเงา	ศูนย์เฝ้าระวังภัยเทคโนโลยี (IT WATCH)
	2. มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว	ศูนย์ประสานงานเครือข่ายครอบครัว เฝ้าระวังสร้างสรรค์สื่อ
การรู้เท่าทันสื่อ (media literacy)	1. มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย	การอบรมให้ความรู้แก่เด็ก ผู้ปกครอง และครู

สำหรับองค์กรภาคประชาสังคมที่มีแนวทางการปกป้องเด็กและเยาวชนจากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม โดยภาพรวมมีการเลือกใช้กลไกการกำกับดูแลที่มีความแตกต่างกัน เช่น การเรียกร้องให้ภาครัฐใช้กฎหมาย มาตรการ และบทลงโทษ (legal sanction) การปิดกั้นกลั่นกรองเนื้อหา (blocking and filtering system) และการใช้สายด่วน (hotlines)

การปิดกั้น เซ็นเซอร์ และเสรีภาพในการแสดงออกกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตจากมุมมองของภาคประชาสังคมไทย

นอกจากแนวทางที่แตกต่างและการเลือกการใช้กลไกที่แตกต่างในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตแล้ว ยังเป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า กลุ่มนักกิจกรรมที่เน้นการคุ้มครองเด็กและเยาวชนบนโลกออนไลน์กลุ่มนี้ ยังมีทัศนคติต่อการปิดกั้นเนื้อหาบนอินเทอร์เน็ตอย่างไม่ต่อต้านหรือถึงกับยอมรับการปิดกั้นโดยไม่ตั้งคำถามใด ๆ เกี่ยวกับผลกระทบต่อเสรีภาพในการแสดงออกและเสรีภาพในการรับรู้ข่าวสารของประชาชน แม้ในภาคประชาสังคมจะไม่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมาย แต่ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่ม NGO ในแนวทางนี้ให้ความสำคัญกับมาตรการทางกฎหมายในระดับสูง โดยจะเป็นในลักษณะของการเรียกร้องให้ภาครัฐมีมาตรการลงโทษเว็บไซต์ที่มีเนื้อหาไม่เหมาะสมกับเด็กและเยาวชน ดังเช่นในกรณีของมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว เป็นต้น

สำหรับกลไกการปิดกั้นกลั่นกรองเนื้อหา (blocking and filtering system) แบบ notice and take-down และการใช้สายด่วน (hotlines) ขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการป้องกันเด็กและเยาวชน ก็มีจุดประสงค์เพื่อนำไปสู่การปิดกั้นเนื้อหาโดยภาครัฐ ดังกรณีของศูนย์เฝ้าระวังภัยเทคโนโลยี มูลนิธิกระจกเงา ที่เปิดบริการสายด่วนสำหรับรับแจ้งเหตุเนื้อหาไม่เหมาะสมจากผู้ใช้ ขอความร่วมมือในการปิดกั้นเนื้อหาโดยแจ้งเหตุไปยังผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต หรือผู้ดูแลเว็บไซต์โดยตรง ซึ่งเมื่อติดตามผลแล้วไม่ได้รับความร่วมมือ ก็จะส่งหลักฐานไปยังหน่วยงานภาครัฐ เพื่อดำเนินการ และศูนย์ประสานงานเครือข่ายครอบครัวเฝ้าระวังสร้างสรรคดี มูลนิธิเครือข่ายครอบครัว จะแจ้งเหตุไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องของรัฐ เช่น ตำรวจ กลไกด้านกฎหมาย และการปิดกั้นโดยรวมของภาครัฐ

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า การใช้กลไกการปิดกั้นแบบ notice and take down ในต่างประเทศจะสามารถปิดกั้น (take down) ได้เฉพาะในกรณีที่มีเนื้อหาเข้าข่ายผิดกฎหมายเท่านั้น แต่การใช้กลไกนี้ในภาคประชาสังคมไทยนั้น หลักเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาเนื้อหาเพื่อปิดกั้นมักขึ้นอยู่กับคณะทำงานของแต่ละองค์กร ซึ่งอาจจะเป็นเนื้อหาที่ผิดกฎหมาย รวมถึงเนื้อหาที่ไม่ได้ผิดกฎหมายแต่อาจเป็นอันตรายต่อผู้เยาว์ เนื่องจากในบริบทของสังคมไทยมีความวิตกกังวลทางศีลธรรม (moral panic) ที่รุนแรงมาก โดยพ่อแม่

ผู้ปกครองมักวิตกกังวลว่า เนื้อหาที่เป็นอันตรายอาจส่งผลให้เด็กและเยาวชนเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม จึงต้องการจำกัดเนื้อหาที่เป็นอันตรายเหล่านี้ให้หมดไป ซึ่งความหวั่นวิตกทางศีลธรรมนี้ ยังส่งผลต่อท่าทีขององค์กรภาคประชาสังคมที่กำเนิดมาจากกลุ่มพ่อแม่ที่วิตกกังวลเกี่ยวกับผลกระทบของอินเทอร์เน็ต อย่างมูลนิธิเครือข่ายครอบครัว ทำให้เกณฑ์การพิจารณาปิดกั้นเนื้อหา ไม่ได้พุ่งเป้าไปที่เนื้อหาที่ผิดกฎหมายเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

นอกจากนี้สังคมไทยคุ้นเคยกับวิธีการกำกับดูแลเนื้อหาสื่อมวลชนประเภทที่เน้นการควบคุมเซ็นเซอร์ เนื้อหาเป็นหลัก ดังที่เคยมีมาในอดีตกับสื่อประเภทยุทศาสตร์และโทรทัศน์ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า กลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการปกป้องเด็กและเยาวชนจากเนื้อหาที่ไม่เหมาะสม ยังไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของเสรีภาพในการแสดงออก และการเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของคนกลุ่มอื่นในสังคมมากนัก โดยมองว่าหากเนื้อหานั้นมีความไม่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทย ก็ควรดำเนินการปิดกั้นเนื้อหานั้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ เลอสรร ธนสุกาญจน์ และคณะ (2541) ที่ว่าบริบทของสังคมไทยมีความแตกต่างอย่างมากกับสังคมทุนนิยมเต็มรูปแบบอื่นๆ เช่น สหรัฐอเมริกาที่ความพยายามของรัฐบาลในการที่จะควบคุมหรือสอดส่องเครือข่ายอินเทอร์เน็ตล้มเหลวทั้งหมด แต่สังคมไทยยังยอมรับได้กับการที่รัฐยังคงมีระบบการตรวจเซ็นเซอร์ในรูปแบบต่างๆ โดยไม่รู้สึกรู้ว่าถูกปิดกั้นหรือกดดันมากเกินไป

การกำกับดูแลตนเอง - มิติที่ยังไม่ชัดเจน

สำหรับกลไกที่เน้นการมอบอำนาจให้แก่ผู้ใช้ อย่างการกั้นกรองระดับผู้ใช้ (user-oriented filter system) เช่น การติดตั้งโปรแกรมการกั้นกรอง อย่างเช่นโปรแกรมปลาวาฬเบราเซอร์ และโปรแกรมไอซีทีแฮร์สตีปเปอร์ หรือการใช้ระบบการกั้นกรองเนื้อหาในรูปแบบของการจัดอันดับ หรือเรตติ้ง (rating) ยังไม่ได้เป็นกลไกที่มีการส่งเสริมในสังคมมากนัก เนื่องมาจากการใช้กลไกดังกล่าวผู้ใช้จำเป็นต้องมีทักษะการใช้คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต แต่ในสังคมไทย ยังมีความเหลื่อมล้ำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ (digital divide) ที่พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือผู้ดูแลเด็กและเยาวชน ยังไม่มีความรู้ หรือทักษะการใช้อินเทอร์เน็ตเพียงพอที่จะควบคุมการใช้งานในระดับนี้ได้

ในส่วนของกลไกการรู้เท่าทันสื่อ (media literacy) มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย ถือเป็นองค์กรหลักที่เน้นเรื่องการสอนเสริมการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตในกลุ่มเด็กและเยาวชน ผู้ปกครอง และครู ในหลายรูปแบบกิจกรรม ทั้งการอบรม การจัดสัมมนา และการจัดทำสื่อให้ความรู้ สืบเนื่องมาจากกลุ่มผู้ก่อตั้งของมูลนิธิฯ มาจากกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในการส่งเสริมการใช้อินเทอร์เน็ต โดยมองว่าอินเทอร์เน็ตมีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งผู้จัดการมูลนิธิฯ คือ คุณศรีดา ตันตะอริพานิช เคยทำงานที่เนคเทค

ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในดูแลและส่งเสริมเรื่องความรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตตั้งแต่ยุคเริ่มต้น บทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของมูลนิธิ จึงยังคงเน้นแนวทางการให้ความรู้เท่าทันสื่อ เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันแก่เด็กและเยาวชนได้ในระยะยาว

อย่างไรก็ตามหากพิจารณาในแง่ของแนวทางการสร้างความรู้เท่าทันสื่อของมูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย โดยใช้แนวคิดของ Livingstone ที่เสนอองค์ประกอบของการรู้เท่าทันสื่ออินเทอร์เน็ตไว้ 4 ประการ คือ ความสามารถในการเชิงวิเคราะห์ (analytic competence) ความรู้เกี่ยวกับบริบทแวดล้อมต่างๆ (contextual knowledge) กรอบความรู้ความเข้าใจในหมู่ผู้ใช้เกี่ยวกับเว็บไซต์ที่ถือเป็น "คลาสสิก" ในบรรดาเว็บไซต์ทั้งหลาย (canonical knowledge) และความสามารถในการผลิตเนื้อหา (production competence) ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมความรู้เท่าทันสื่อของมูลนิธิฯ เน้นเรื่องความปลอดภัยออนไลน์ (online safety) โดยใช้ความสามารถในเชิงวิเคราะห์ ความรู้เกี่ยวกับบริบทแวดล้อมต่างๆ และความสามารถในการผลิตเนื้อหา เพื่อให้เน้นเด็กรู้เท่าทันภัยอันตรายและความเสี่ยงที่จะมาจากอินเทอร์เน็ต และใช้อินเทอร์เน็ตในทางสร้างสรรค์ รวมทั้งส่งเสริมให้ผู้ปกครอง และครูมีความรู้เท่าทันเพื่อที่จะสามารถดูแลเด็กได้ ส่วนองค์ประกอบกรอบความรู้ความเข้าใจในหมู่ผู้ใช้เกี่ยวกับเว็บไซต์ที่ถือเป็น "คลาสสิก" ในบรรดาเว็บไซต์ทั้งหลาย (canonical knowledge) เช่น การแนะนำให้ใช้เว็บไซต์ที่มีประโยชน์ และมีความน่าเชื่อถือ ยังมีอยู่น้อยเมื่อเทียบกับสามองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

กลไกด้าน กฎ กติกา มารยาท (code of conduct) ที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติหรือเป็นจรรยาบรรณสำหรับผู้ใช้ในสังคมในประเทศไทย ยังไม่มีการวางกรอบและหาบรรทัดฐานร่วมกัน เนื่องจากมีวงการใช้อินเทอร์เน็ตที่มีความแตกต่างกัน แต่ละกลุ่มก็มีกฎ กติกาที่เป็นที่ยอมรับแตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามองค์กรที่ให้ความสำคัญในเรื่องการปลูกฝัง "Netiquette" หรือจรรยาบรรณสำหรับผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแก่เด็กและเยาวชน คือ มูลนิธิอินเทอร์เน็ตร่วมพัฒนาไทย ที่มีการรณรงค์ในรูปแบบของการจัดทำสื่อ เช่น ไปสเตอร์เว็บไซต์ อย่างไรก็ตาม โดยเน้นในส่วนของปกป้องสิทธิส่วนบุคคล และการป้องกันตนเองจากภัยและความเสี่ยงต่างๆ บนอินเทอร์เน็ต ส่วนกฎ กติกา มารยาทในด้านการละเมิดลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญามีอยู่น้อย

นอกจากกลไกการกำกับดูแลทั้ง 5 รูปแบบนี้แล้ว ยังมีการผลักดันให้จัดตั้ง "องค์กรเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคด้านสื่อในประเทศไทย" โดยมีแผนงานสื่อสุขภาพเยาวชน (สสย.) ซึ่งมีมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็กเป็นผู้จัดการแผนงาน เป็นเจ้าภาพในการประชุมหารือ และสร้างความร่วมมือระหว่างภาคีเพื่อผลักดันให้เกิดองค์กรดังกล่าว เนื่องจากเห็นความสำคัญว่าปัจจุบันในประเทศไทยยังไม่มีองค์กรของผู้บริโภคสื่อที่ทำหน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค รวมทั้งการส่งเสริมพัฒนาให้เกิดสื่อที่สร้างสรรค์ และส่งเสริมการ

รู้เท่าทันสื่อในสังคม เหมือนดั่งองค์กรที่เกิดขึ้นในต่างประเทศ อย่างไรก็ตาม การดำเนินการดังกล่าวยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น เพราะการจัดตั้งองค์กรเพื่อคุ้มครองผู้บริโภคในประเทศไทยจำเป็นต้องใช้เวลา และรอความพร้อมในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของตัวองค์กรเอง เช่น โครงสร้างและสถานภาพในเชิงกฎหมายขององค์กร และในด้านการยอมรับของภาครัฐ ซึ่งจำเป็นต้องมีการผลักดันกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเพื่อรองรับองค์กรที่จะเกิดขึ้นด้วย

การเคลื่อนไหวเชิงนโยบายกับการรณรงค์ที่ยังไม่เต็มรูปแบบ

สำหรับกลุ่มองค์กรประชาสังคมในแนวทางส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการแสดงบนสื่ออินเทอร์เน็ต ทั้งคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส) กลุ่มเครือข่ายต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย (FACT) และเครือข่ายพลเมืองเน็ต นอกจากนี้มีการใช้กลไกอย่างการส่งเสริมการใช้กฎ กติกา มารยาท (code of conduct) ของบล็อกเกอร์ และผู้ใช้อินเทอร์เน็ตทั่วไป เพื่อให้เกิดการกำกับดูแลตนเองแล้ว กลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมนี้ยังเน้นวิธีการเคลื่อนไหวในเชิงนโยบาย เพื่อตรวจสอบการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตของภาครัฐ ดังมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 26 แสดงการใช้กลไกการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ตขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางส่งเสริมสิทธิเสรีภาพและการแสดงบนสื่ออินเทอร์เน็ต

กลไก	องค์กร	รูปแบบ / กิจกรรม
การติดตามความเคลื่อนไหวด้านกฎหมาย นโยบาย อินเทอร์เน็ต และเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะผ่านช่องทางสื่อสารต่างๆ	1. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ	- การจัดสัมมนาในหัวข้อที่เกี่ยวกับพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550
	1. กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย 2. เครือข่ายพลเมืองเน็ต	- การติดตามผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายอินเทอร์เน็ต เช่น การติดตามคดีกรณีผู้ถูกจับกุมจาก พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 การติดตามการปิดกั้นเว็บไซต์ของภาครัฐ - การจัดทำเว็บไซต์ให้ข้อมูลข่าวสาร และการส่งข่าวสารโดย mailing list

กลไก	องค์กร	รูปแบบ / กิจกรรม
การร้องเรียนผ่านกลไกทางกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2540	กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย	-การยื่นคำร้องเรียนกรณีการปิดกั้นเว็บไซต์ของกระทรวง ICT ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ
การรณรงค์สาธารณะเพื่อคัดค้านกฎหมายและมาตรการของภาครัฐ	1. คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ 2. กลุ่มเสรีภาพต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย	-การประชุมต่อต้านการบล็อกเว็บไซต์ที่หน้าศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า - การแจกสื่อเผยแพร่เทคนิคการหลบเลี่ยงการเซ็นเซอร์บนอินเทอร์เน็ต เพื่อเสริมอำนาจการหลบเลี่ยงการเซ็นเซอร์แก่ผู้ใช้อินเทอร์เน็ต - การชุมนุมภายใต้สโลแกน "เสรีภาพการสื่อสาร ไม่ใช่อาชญากรรม" หน้าที่ทำการสหประชาชาติ

เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาภาครัฐได้ผ่านและบังคับใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 ที่มีบทบัญญัติถึงโทษการกระทำผิดเกี่ยวกับเนื้อหาอินเทอร์เน็ตอย่างสูง และให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐในการดำเนินคดีอย่างเต็มที่ ซึ่งการบังคับใช้กฎหมายดังกล่าวถูกโจมตีจากทั้ง FACT คปส. และ เครือข่ายพลเมืองเน็ต ว่าสามารถส่งผลกระทบต่อสิทธิความเป็นส่วนตัว เสรีภาพในการแสวงหาข้อมูล และเสรีภาพในการแสดงออก ทั้งนี้องค์กรที่ทำการศึกษาก็แสดงท่าทีอย่างเดียวกันต่อนโยบายการปิดกั้นและกลั่นกรองเว็บไซต์ผ่านกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยใช้ข้ออ้างเรื่องความสงบเรียบร้อย ความมั่นคง และศีลธรรม โดยลิดรอนสิทธิเสรีภาพในการแสดงออก และการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน

กลุ่มองค์กรภาคประชาสังคมที่มีแนวทางการส่งเสริมเสรีภาพในการแสดงออกบนสื่ออินเทอร์เน็ตมักใช้กลไกการติดตามความเคลื่อนไหว การบังคับใช้ และผลกระทบจากการบังคับใช้กฎหมายและนโยบายอย่างเช่น การติดตามคดีกรณีผู้ถูกจับกุมจาก พ.ร.บ.ว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ. 2550 และการติดตามการปิดกั้นเว็บไซต์ของภาครัฐ เพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ เช่น

การส่งต่อข่าวสารความเคลื่อนไหวของกลุ่มและ แลกเปลี่ยน ผ่านทางเว็บไซต์และ mailing list ของเครือข่าย พลเมืองเน็ต การจัดเวทีสัมมนาสาธารณะเพื่อวิพากษ์กฎหมายพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทาง คอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 ของ คปส. และการเสนอข่าวสารในประเด็นการเซ็นเซอร์สื่ออินเทอร์เน็ตอย่างต่อเนื่องทางเว็บไซต์ของ FACT

นอกจากนี้ยังมีการร้องเรียนผ่านกลไกทางกฎหมาย เช่น พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ. 2544 เช่นกรณีการยื่นคำร้องเรียนกรณีการปิดกั้นเว็บไซต์ของกระทรวงไอซีที² ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน แห่งชาติ² และคณะกรรมการข้อมูลข่าวสารของราชการ³ ที่เป็นองค์กรสำคัญในการตรวจสอบอำนาจรัฐ เพื่อให้กระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเปิดเผยหลักเกณฑ์ และแสดงรายชื่อเว็บไซต์ที่ถูกปิดกั้น พร้อมทั้งเหตุผลต่อสาธารณะ หลังจากที่มีการร้องขอข้อมูลจากกระทรวงเทคโนโลยีสารสนเทศและการ สื่อสารแล้วได้รับการปฏิเสธที่จะตอบคำถามทั้งหมด

นอกเหนือจากการเคลื่อนไหวทางนโยบาย กลุ่ม NGO ในแนวทางนี้ ยังมีการสร้างกระแสสังคม โดย มีจุดประสงค์เพื่อเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อการประท้วงและคัดค้านการปิดกั้นเว็บไซต์ของภาครัฐ และเป็นการ สร้างความตระหนักรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพบนสื่ออินเทอร์เน็ต และสิทธิของพลเมืองผู้ใช้อินเทอร์เน็ตแก่สังคม เนื่องจากในสังคมไทยประเด็นเรื่องสิทธิเสรีภาพยังเป็นเรื่องที่ไม่ได้รับความสนใจมากนัก เสรีภาพบนสื่อ อินเทอร์เน็ตยังเป็นประเด็นปัญหาใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย รวมทั้งบริบททางสังคมที่คุ้นเคย และยอมรับ มาตรการการปิดกั้นของภาครัฐ ดังที่งานวิจัยของจินตนา วานิชประภา (2545) พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใช้ อินเทอร์เน็ต กลุ่มผู้ดูแลประตูข่าวสารทางอินเทอร์เน็ต และกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับมาตรการในการควบคุมการ สื่อสารทางอินเทอร์เน็ตมากกว่าครึ่งมีความเห็นว่า ประเทศไทยมีความต้องการในการใช้มาตรการตรวจสอบ ความไม่เหมาะสมของเว็บไซต์ เนื่องจากเห็นว่าคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ขาดวิจารณญาณในการใช้สื่อ อินเทอร์เน็ต และการใช้มาตรการดังกล่าวจะทำให้สื่ออินเทอร์เน็ตเป็นสื่อที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม มี ระบบระเบียบและมีเนื้อหาที่เหมาะสมมากขึ้น ในขณะที่กลุ่มตัวอย่างส่วนน้อย เห็นว่าสังคมไทยไม่ควรใช้

² องค์กรอิสระที่จัดตั้งขึ้นในช่วงปฏิรูปการเมืองในปี พ.ศ.2540 เพื่อเป็นกลไกในการตรวจสอบการใช้อำนาจของรัฐและ องค์กรในภาครัฐ และหน้าที่ส่งเสริม คุ้มครอง และพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของประชาชนให้มีผลปรากฏเป็นจริงตามที่มีการบัญญัติ รับรองสิทธิเสรีภาพอย่างกว้างขวางไว้ในรัฐธรรมนูญ

³ องค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อบังคับใช้กฎหมายพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ.2544 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ ประชาชนมีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการดำเนินการต่างๆของรัฐ และมีสิทธิเสรีภาพอย่างแท้จริงในระบบการปกครอง ระบอบประชาธิปไตย การกิจหลัก คือ การพัฒนาการปกครองในระบบประชาธิปไตยโดยมีประชาชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมการปฏิรูป ระบบราชการใช้อำนาจเป็นไปอย่างโปร่งใส รวมทั้งพัฒนาโครงสร้างและโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารของราชการอย่างทั่วถึง

มาตรการดังกล่าว เพราะสื่อทุกสื่อควรได้รับเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น (freedom of expression) อย่างเต็มที่ การตรวจสอบไม่สามารถแก้ปัญหาได้ในระยะยาว

การเคลื่อนไหวของกลุ่มประชาสังคมกลุ่มนี้ จึงพยายามเน้นการรณรงค์ในรูปแบบต่างๆ เพื่อปลุกกระแสในสังคม ทั้งการออกแถลงการณ์ การจัดเวทีเสวนาเพื่อให้เกิดกระแสการวิพากษ์ และตั้งข้อสังเกตเรื่องความคลุมเครือในการตีความกฎหมาย และการชุมนุมสาธารณะ เช่น การชุมนุมต่อต้านการบล็อกเว็บไซต์ที่หน้าศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่าของ FACT การชุมนุมภายใต้สโลแกน "เสรีภาพการสื่อสาร ไม่ใช่อาชญากรรม" ที่บริเวณด้านหน้าที่ทำการสหประชาชาติของ คปส. และ FACT อย่างไรก็ตามชุมนุมในที่สาธารณะของกลุ่มประชาสังคมในแนวทางนี้ ไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนกระแสหลักมากนัก ทำให้ประชาชนในสังคมไม่ค่อยได้รับรู้ประเด็นปัญหานี้เท่าที่ควร อย่างไรก็ตามการรณรงค์สาธารณะของกลุ่มประชาสังคมในแนวทางนี้ไม่ได้รับความสนใจจากสื่อมวลชนกระแสหลักมากนัก ทำให้ประชาชนในสังคมไม่ค่อยได้รับรู้ประเด็นนี้เท่าที่ควร

หากพิจารณาถึงความหมายของการรณรงค์ ที่ กิตติ กันภัย (2543) ระบุลักษณะของการรณรงค์ไว้ว่า การรณรงค์จะต้องเป็นการกระทำที่มีเป้าประสงค์ มีการพุ่งเป้าไปที่คนจำนวนมากหรือกลุ่มคนขนาดใหญ่ มีการระบุเวลาที่ชัดเจน และการรณรงค์นั้นต้องเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการสื่อสารที่มีการจัดการวางแผนการใช้ไว้ล่วงหน้า จะพบว่าการรณรงค์ขององค์กรประชาสังคมที่เน้นเรื่องสิทธิเสรีภาพ เป็นการรณรงค์ที่ไม่เต็มรูปแบบ เนื่องจากการรณรงค์ของทั้ง FACT และ คปส. จะเป็นการรณรงค์เมื่อมีสถานการณ์หรือประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของสื่อออนไลน์เท่านั้น ซึ่งการออกมารณรงค์สื่อสารกับสังคม ไม่ได้มีการวางแผนอย่างเป็นขั้นตอนหรือมีการรณรงค์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งไม่ได้การประเมินผลการรณรงค์ซึ่งถือเป็นขั้นตอนสุดท้าย นอกจากนี้ การรณรงค์ของ NGO ในแนวทางนี้ ไม่ได้มีการสื่อสารผ่านช่องทางสื่อสารต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงคนหมู่มากในสังคมได้ ซึ่งอาจเป็นผลมาปัญหาด้านทรัพยากรและเงินทุน ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญปัญหาหนึ่งของ NGO ซึ่งหากจะรอให้เป็นข่าวบนพื้นที่ของสื่อมวลชนกระแสหลัก ก็อาจจะไม่ได้ผลมากนัก เพราะเท่าที่ผ่านมารณรงค์ของ คปส. และ FACT จะเป็นข่าวเผยแพร่เฉพาะในเว็บไซต์ของกลุ่มที่ให้ความสนใจในประเด็นเท่านั้น

เมื่อพิจารณากิจกรรมของ FACT และ คปส. เปรียบเทียบกับระดับวัตถุประสงค์ของการรณรงค์ของ Rogers และ Storey (1987 อ้างถึงใน กิตติ กันภัย, อ้างแล้ว) ที่มีการแบ่งระดับไว้ 3 ระดับ คือ 1) เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร (to inform) 2) เพื่อโน้มน้าวใจให้กระทำตาม (to persuade) และ 3) เพื่อระดมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (to mobilize overt behavior) จะเห็นได้ว่า การรณรงค์ทั้งสององค์กรมีวัตถุประสงค์ในระดับของการแจ้งข้อมูลข่าวสาร และการระดมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม โดยไม่ได้เน้นใน

ระดับการโน้มน้าวใจ โดยการรณรงค์เพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร (to inform) ของทั้งสององค์กร มีวัตถุประสงค์ในการเพิ่มระดับความรู้ของผู้รับสาร เพื่อให้เกิดสำนึกในเรื่องของสิทธิเสรีภาพบนสื่อออนไลน์ ส่วนการรณรงค์เพื่อระดมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (to mobilize overt behavior) คือ การที่ FACT ล່ารายชื่อสนับสนุนกลุ่มเพื่อต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐในการเปิดเผยข้อมูลต่างๆ ซึ่งหากพิจารณาจากผลจำนวนผู้ลงชื่อสนับสนุนในการล່ารายชื่อแต่ละครั้งจะพบว่าไม่มากนัก

ปัญหาการรณรงค์ของ FACT อาจเกิดจากการที่ FACT เริ่มการรณรงค์ในระดับของระดมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม (to mobilize overt behavior) คือ การล່ารายชื่อในเริ่มต้น ในขณะที่สังคมยังไม่มี ความตระหนักรู้เรื่องสิทธิเสรีภาพมากนัก รวมทั้งการรณรงค์ในขั้นต้นคือการแจ้งข้อมูลข่าวสาร ถึงแม้ว่า FACT จะนำเสนอข่าวสารเรื่องการเซ็นเซอร์ หรือการเน้นย้ำจุดยืนเรื่องสิทธิเสรีภาพบนสื่อออนไลน์มาตลอด แต่ก็เป็น การเสนอบนเว็บไซต์กลุ่ม ซึ่งจะมีเฉพาะผู้ที่สนใจติดตามเท่านั้น ซึ่งในประเด็นนี้ก็ยังไม่มีการสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารต่างๆ ที่สามารถเข้าถึงคนหมู่มากได้

อย่างไรก็ตาม ปัญหาการรณรงค์ของ FACT อาจตรงกับข้อสังเกตของกิตติ กันภัย (อ้างแล้ว) ที่ว่าการรณรงค์บางโครงการไม่สามารถจ่ายค่าเวลาและเงินทุนเพื่อวัตถุประสงค์ขั้นต้นๆ ให้ลุล่วงอย่างดีไปก่อนได้ แต่กลับเริ่มที่วัตถุประสงค์ขั้นสุดท้ายเลย การรณรงค์ประเภทนี้จะประสบปัญหากับความไม่รู้ว่ากลุ่มเป้าหมายของโครงการมีข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับการรณรงค์แล้วหรือไม่ ดีเพียงใด ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นฐานในการวางแผนสื่อสารให้เกิดผลในขั้นอื่นๆ ขึ้นไป

การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ และกลุ่มผลประโยชน์กับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต

การเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกบนสื่ออินเทอร์เน็ต มีลักษณะเด่นที่ตรงกับแนวคิดเรื่องการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement: NSM) ดังเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวทางสังคมที่แตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบเก่าซึ่งพัฒนาตามแนวคิดของมาร์กซิสต์ ที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือโค่นล้มอำนาจรัฐ อีกทั้งยังมุ่งเน้นการเคลื่อนไหวในแวดวงของชนชั้นตนเพื่อต่อสู้กับชนชั้นอื่นที่กุมอิทธิพลในอำนาจรัฐ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) กล่าวถึงการเกิดขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New Social Movement) ว่ามาจากกรณีที่ ปัญหาที่เกิดขึ้นในโลกและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เกินกว่าที่สถาบันหรือระบบบริหารที่มีอยู่ในรูปประชาธิปไตยแบบตัวแทน หรือ Representative Democracy ซึ่งการแก้ไขปัญหาก็กำหนดจัดการโดยตัวแทนอย่างคณะรัฐบาลจะสามารถจัดการกับปัญหา

Democracy ซึ่งการแก้ไขปัญหามักกำหนดจัดการโดยตัวแทนอย่างคณะรัฐบาลจะสามารถจัดการกับปัญหาใหม่ ๆ ที่เผชิญอยู่ได้ ทำให้ประชาชนเกิดความเสื่อมศรัทธาในระบบที่ดำรงอยู่ ประชาชนจึงมีการรวมตัวสร้างแหล่งอำนาจใหม่ขึ้นมา เพื่อเป็นทางเลือกให้กับระบบ นั่นคือการหันไปสร้างสิ่งที่เรียกว่า ประชาสังคม (Civil Society) ให้เข้มแข็งขึ้นมา โดยจุดมุ่งหมายของการเคลื่อนไหว เพื่อสร้างประชาธิปไตยแบบใหม่ หรือ ประชาธิปไตยแบบเข้มข้นที่มีที่ว่างให้กับความแตกต่างหลากหลาย (the radical and plural democracy)

นอกจากนี้ลักษณะเด่นของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนธรรมดา โดยขบวนการเหล่านี้เป็นการตอบโต้ปัญหาและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมซึ่งวางอยู่บนฐานหลายชนชั้น โดยมีลักษณะการเคลื่อนไหว เรียกร้องที่ไม่ผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ หรือหวังพึ่งกลไกรัฐ แต่เป็นการเคลื่อนไหวเรียกร้องด้วยตนเอง โดยที่เป้าหมายของการเคลื่อนไหวมิใช่เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ แต่ต้องการสร้างสิ่งที่เรียกว่า "กติกานหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต" (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, อ้างแล้ว)

สำหรับองค์กรในภาคประชาสังคมในแนวทางการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพบนสื่ออินเทอร์เน็ต อย่าง คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ (คปส) กลุ่มเครือข่ายต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย (FACT) มีลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ เนื่องจากเป็นการกลุ่มทางสังคมที่มีประเด็นปัญหา ร่วมกัน โดยมีเป้าหมายการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ต้องการที่จะล้มล้างอำนาจหรือแย่งชิงอำนาจรัฐ โดยการเคลื่อนไหวของประชาสังคมกลุ่มนี้เป็นการเคลื่อนไหวเพื่อแสดงการต่อต้าน คัดค้านกฎหมายและนโยบายของภาครัฐที่ไม่ให้ความสำคัญหรือปฏิเสธที่จะเคารพเสรีภาพในการแสดงออกของประชาชน โดยการแสดงออกผ่านทาง การชุมนุมถือป้ายประท้วงในที่สาธารณะ เช่น การถือป้ายชุมนุมประท้วงการบล็อกเว็บไซต์ของกระทรวงไอซีที พร้อมทั้งแจกใบปลิวการหลบเลี่ยงการปิดกั้น และเปิดเผยรายชื่อเว็บไซต์ที่ถูกปิดกั้น หน้าศูนย์การค้าพันธุ์ทิพย์พลาซ่า หรือ การชุมนุมภายใต้สโลแกน "เสรีภาพการสื่อสาร ไม่ใช่อาชญากรรม" (Freedom of Expression is not a crime) ซึ่งเป็นการคัดค้านการบังคับใช้กฎหมายพระราชบัญญัติว่าด้วยการกระทำผิดทางคอมพิวเตอร์ พ.ศ.2550 และสร้างกระแสให้ประชาชนตระหนักถึงผลกระทบจากกฎหมายที่ส่งผลต่อสิทธิเสรีภาพของพลเมือง ที่หน้าอาคาร ESCAP ที่ทำการสหประชาชาติ ในวันเวลาและสถานที่ที่มีการจัดเวทีสัมมนาระดับชาติว่าด้วยการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว ลักษณะการเคลื่อนไหวนี้ เป็นการสร้างวัฒนธรรมการต่อต้าน/ขัดขืน (resistance) โดยใช้หลักในการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรง เพื่อยกระดับจิตสำนึก/การรับรู้ของประชาชน เพื่อสร้างความเชื่อชุดใหม่/คุณค่าชุดใหม่ ในที่นี้คือการรับรู้ของประชาชนเรื่องสิทธิในการแสดงออก และการรับรู้ข่าวสาร ที่ไม่ควรให้รัฐมาจำกัด หรือลิดรอนสิทธิเสรีภาพของประชาชน

นอกจากการเคลื่อนไหวที่กล่าวมาแล้ว องค์กรภาคประชาสังคม อย่างเครือข่ายต่อต้านการเซ็นเซอร์ประเทศไทย (FACT) ได้แสดงออกถึงการใช้สิทธิความเป็นพลเมืองในการตรวจสอบการทำงานของภาครัฐโดยใช้กลไกทางกฎหมาย พระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารราชการ พ.ศ.2540 โดยการเข้ายื่นเรื่องร้องเรียนผ่านสำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ และสำนักงานข้อมูลข่าวสารของราชการ เพื่อบังคับให้กระทรวงไอซีทีตอบคำถาม 20 ข้อเกี่ยวกับการปิดกั้นเว็บไซต์ในช่วงรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ซึ่งการเคลื่อนไหวในลักษณะนี้ตรงกับแนวคิดของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2545) ที่กล่าวถึงลักษณะของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่มีภาพของ "ความเป็นพลเมือง" แบบที่สนใจ ตื่นตัว และมีจิตสำนึกทางการเมืองสูง

อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ ขององค์กรภาคประชาสังคมในแนวทางการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพบนสื่ออินเทอร์เน็ต ยังไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายในการสร้างสรรค์สิ่งที่เรียกว่า "กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต" เนื่องจากยังไม่สามารถล้มเลิกหรือยกร่างกฎหมายใหม่ตามที่กลุ่มการเคลื่อนไหวต้องการได้

นอกจากลักษณะการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่แล้ว องค์กรที่อยู่ในแนวทางที่สอง ยังสะท้อนถึงลักษณะของแนวคิดที่สำคัญอีกแนวคิดหนึ่งเกี่ยวกับการรวมกลุ่มของพลเมืองเพื่อเคลื่อนไหวทางสังคม คือ แนวคิดเรื่องกลุ่มผลประโยชน์ (Interest groups)

พฤษิตสถาน ชุมพล (2546) ได้อธิบายถึงลักษณะของ กลุ่มผลประโยชน์ ว่าเป็นการรวมตัวกันเองของบุคคลที่มีผลประโยชน์ (interest) อย่างเดียวกัน หรือมีความห่วงใยใส่ใจในเรื่องเดียวกัน เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นมาเพื่อเป็นปากเป็นเสียงแทน หรือปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มชนส่วนน้อยกลุ่มใด หรือส่วนหนึ่งส่วนใดของสังคมโดยเฉพาะ นอกจากนี้ กลุ่มผลประโยชน์มักจะมีกิจกรรมทางการเมืองโดยพยายามที่จะมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายของประเทศ และกดดันต่อรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง เพื่อให้ตอบสนองต่อผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของกลุ่ม โดยมีวิธีการดำเนินงานคือ การเสนอความคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มตนต่อรัฐบาล หรือใช้อิทธิพลทุกด้านรวมทั้งเงิน (ถ้ามี) เพื่อโน้มน้าวและผลักดันรัฐบาล โดยเฉพาะฝ่ายนิติบัญญัติให้ออกกฎหมายเพื่อกลุ่มตน ตลอดจนการใช้อิทธิพลเข้าแทรกแซงพรรคการเมือง เพื่อให้ดำเนินนโยบายเพื่อผลประโยชน์ของกลุ่มตน

สำหรับประเทศประชาธิปไตย กลุ่มผลประโยชน์และกลุ่มอิทธิพลมักจะมีบทบาทสำคัญในทางการเมือง เพื่อดูแลผลประโยชน์ของตน เป็นการถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันทั้งฝ่ายรัฐบาล พรรคการเมือง และกลุ่มผลประโยชน์ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผลประโยชน์มีความแตกต่างกับพรรคการเมืองที่จุดมุ่งหมายที่ไม่ต้องการเป็นรัฐบาล แต่มุ่งหมายที่จะสร้างอิทธิพลต่อนโยบายสาธารณะ

เมื่อพิจารณาตามลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ กับลักษณะการรวมตัวและเคลื่อนไหวขององค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษาคือ เครือข่ายพลเมืองเน็ต (ThaiNetizen) ที่เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มคนที่มีความเชื่อมั่นร่วมกันในเรื่องของสิทธิเสรีภาพการแสวงหาข้อมูลข่าวสาร และมีความหวังในเรืองเสรีภาพของสื่อออนไลน์ของกลุ่มพลเมืองผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในสังคมไทย แม้จะมีความแตกต่างกันที่มาหรืออาชีพเมื่อบริบทสังคมในขณะนี้มีการละเมิดสิทธิเสรีภาพในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของประชาชน และการคุกคามเสรีภาพออนไลน์โดยภาครัฐ กลุ่มเครือข่ายพลเมืองเน็ตจะเป็นตัวแทนที่ออกมาแสดงเรียกร้องความเป็นธรรมจากรัฐให้เกิดแก่กลุ่มตน

ในด้านการทำงานเครือข่ายพลเมืองเน็ตประกาศนโยบายที่จะทำงานรณรงค์เชิงนโยบายในระดับประเทศ และจากการเคลื่อนไหวโดยใช้วิธีการยื่นหนังสือเรียกร้องต่อรัฐบาล และเข้าหาหรือปัญหาแก่นายกรัฐมนตรีโดยตรง เพื่อเจรจาต่อรองและเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายและกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐในการจัดการและแก้ไขปัญหาความไม่เป็นธรรมที่ประชาชนกำลังเผชิญอยู่ รวมทั้งความพยายามที่จะเข้าไปเป็นตัวแทนของกลุ่มพลเมืองผู้ใช้อินเทอร์เน็ต ในกรณีรัฐจะออกมาตราการกำกับดูแลที่อาจกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของกลุ่มตน

อาจกล่าวได้ว่าการวางนโยบายการทำงาน และเคลื่อนไหวของเครือข่ายพลเมืองในลักษณะที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น มีลักษณะเป็นกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ ดังที่พุทธิสถาน ชุมพล (อ้างแล้ว) ได้อธิบายว่า กลุ่มผลประโยชน์โดยทั่วไปมักจะมีกิจกรรมทางการเมืองโดยพยายามที่จะมีอิทธิพลในกระบวนการกำหนดนโยบายของประเทศ และกดดันต่อรัฐบาลหรือผู้มีอำนาจทางการเมือง เพื่อให้ตอบสนองต่อผลประโยชน์และข้อเรียกร้องของกลุ่ม โดยมีวิธีการดำเนินงานคือ การเสนอความคิดเห็นและความต้องการของกลุ่มตนต่อรัฐบาล เพื่อโน้มน้าวและผลักดันรัฐบาลให้ออกกฎหมายเพื่อกลุ่มตน

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาในด้านของอิทธิพลและอำนาจในการต่อรองกับรัฐนั้น กลุ่มผลประโยชน์ในลักษณะของเครือข่ายพลเมืองเน็ต ยังทำได้น้อย เพราะยังอยู่ในช่วงเริ่มก่อตั้ง จึงมีผู้สนับสนุนเพียงจำนวนไม่มาก ทำให้ขาดฐานมวลชนรองรับ รวมทั้งการก่อตั้งและการจัดการองค์กรเป็นแบบหลวมๆ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาด้านการยอมรับจากภาครัฐ และประชาชนในสังคมได้

ข้อจำกัดในการวิจัย

ผลการศึกษาในงานวิจัยนี้เป็นผลที่ได้จากการศึกษาการทำงานขององค์กรภาคประชาสังคมที่มีบทบาทในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีการเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนมกราคม 2551 ถึง เดือนมีนาคม 2552 ภายหลังจากเก็บข้อมูล องค์กรภาคประชาสังคมที่ทำการศึกษามีข้อเคลื่อนอย่างต่อเนื่อง ทำให้อาจมีการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดข้อมูล

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาบทบาทภาคประชาสังคมในการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต โดยการเก็บข้อมูลจากบุคคลในภาคประชาสังคม ในอนาคตควรมีการทำการศึกษาค้นคว้าความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับการกำกับดูแลเนื้อหาอินเทอร์เน็ต เช่น บุคคลในภาครัฐ ภาคอุตสาหกรรม ภาควิชาการ เพื่อประเมินบทบาทของภาคประชาสังคมต่อไป